

До уточнення взаємозв'язку між поняттями інтелектуального та людського капіталу

Розглянуто поняття людського та інтелектуального капіталу особи, підприємства. Встановлено співвідношення між категоріями людського та інтелектуального капіталу. Виділено категорію інтелектуального капіталу особи як спільну складову для інтелектуального та людського капіталу підприємства.

Ключові слова: персонал, людський капітал, інтелект, інтелектуальний капітал.

Рассмотрено понятие человеческого и интеллектуального капитала личности, предприятия. Установлены соотношения между категориями человеческого и интеллектуального капитала. Выделена категория интеллектуального капитала личности как общая составляющая интеллектуального и человеческого капитала предприятия.

Ключевые слова: персонал, человеческий капитал, интеллект, интеллектуальный капитал.

The concept of human and intellectual capital of individuals, enterprises. The correlation between categories of human and intellectual capital. The following categories of intellectual capital as a common component of individuals for intellectual and human capital company.

Keywords: personnel, human capital, intelligence, intellectual capital.

Постановка проблеми. В умовах переходу до постіндустріального суспільства ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності виробничо-господарської системи будь-якого рангу стають знання та здатність їх ефективно використовувати. Слід відмітити, що в сучасній управлінській та економічній літературі досить активно розробляються теорії, які б дозволили краще зрозуміти механізми впливу та інструменти використання знань та інформації на результати діяльності виробничо-господарських систем. Щоправда, здебільшого пропонувані теоретичні підходи прагнуть пояснити роль та місце у створенні доданої вартості інформаційних ресурсів суспільства традиційними засобами економічного аналізу, приділяючи набагато менше уваги людині – носію та генератору знань. Відомі на сьогодні концепції людського та інтелектуального капіталу, на нашу думку, вимагають уточнення у зв'язку зі зростанням участі інтелекту та знань особи в процесах створення доданої вартості.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В західній літературі традиційно притримуються запропонованої структури засновника теорії інтелектуального капіталу Т. Стюарту, на думку якого, останній поділяється на людський та

структурний капітал. К.–Е. Свейбі інтелектуальний капітал поділяє на три компоненти, а саме зовнішню складову, яка включає в себе відносини з постачальниками та клієнтами, причому останні можуть бути частково трансформовані в юридичні об'єкти, такі як торгівельні марки, фірмові знаки тощо; внутрішню складову, до якої відносяться патенти, моделі, системи та процеси, що створені працівниками підприємства та є його власністю; індивідуальні компетенції працівників [1]. У роботі в доповнення класифікації, запропонованої К.–Е. Свейбі [2] пропонується зовнішню складову поділити на діловий та соціальний капітал. Незважаючи на деякі відмінності підходів до декомпозиції інтелектуального капіталу, більшість західних вчених вважають, що людський капітал є невід'ємною частиною інтелектуального, оскільки «...коли знання в своїй систематичній формі застосовуються в практичну переробку ресурсів, можна сказати, що саме знання, а не праця, виступає джерелом доданої вартості...» [3, с. 168].

З іншого боку, важко не погодитися з С. Вовканичем, на думку якого «...людський капітал як концепція охоплює не тільки здібність виробляти предмети та послуги, а й широкий аспект освітніх, професійних, психофізіологічних, світоглядних і духовно-культурних якостей людини, національно-мовну комфортність оточуючого середовища, феномен інвестицій у людський розвиток, їх прямий та побічний ефекти...» [4, с. 74]. Тож не дивно, що автор приходиться до висновку про те, що широке розуміння людського капіталу та трактування інтелектуального як його підсистеми забезпечить «...діяльнісний підхід до ефективного, якісного та соціогуманістичного використання всіх матеріальних і духовних ресурсів...» [4, с. 76].

У науковому середовищі побутує неоднорідне трактування взаємозв'язку між людським та інтелектуальним капіталом. На нашу думку, більш детальна структуризація людського та інтелектуального капіталу дозволить краще зрозуміти особливості їх взаємодії та створити дієві механізми їх управління.

Метою статті є уточнення категорій інтелектуального та людського капіталу особи та визначення їх взаємозв'язку, що дозволить з нових позицій розглянути процеси формування та використання останніх.

Виклад основного матеріалу. Аналіз більшості наукових праць, що присвячені проблематиці інтелектуального капіталу, дозволяє дійти до висновку, що більшість дослідників, аналізуючи поняття інтелектуального капіталу, розглядають останній як інтелектуальний капітал суспільної системи певного рангу, як-от підприємство, регіон, країна тощо. При цьому зазвичай дослідники не виділяють поняття

«інтелектуальний капітал особи», а оперують термінами «розум», «інтелектуальні здібності», «інтелектуальний потенціал» тощо. При цьому індивідуум, як правило, розглядається як джерело інтелектуального капіталу. Зокрема, в роботі [18, с. 17–18] автори, досліджуючи рівні формування інтелектуального капіталу, серед інших виділяють індивідуальний (індивідуум) та організаційний (підприємство) рівні та вважають, що «власність, що створена під час переходу знань з індивідуального до організаційного рівня являється інтелектуальним капіталом».

У роботі [5, с. 113] автором пропонується розглядати інтелектуальний капітал як капітал, притаманний особі, а саме: «...інтелектуальний капітал є сукупністю знань, навичок, умінь людини, її мобільність (здібність до сприйняття нової інформації, навчання, перепідготовки, адаптації до нових умов) і креативність (здатність неординарно мислити і формувати ідеї), які забезпечують можливість створення додаткового продукту...». Отже, можна зробити висновок про те, що індивідуум – «елементарний носій інтелекту» [6] володіє певним запасом особистого інтелектуального капіталу, сформованого під час його життя. У свою чергу, людський капітал особи «...постає у формі знань, навичок, інших продуктивних характеристик, набутих в своїй підготовці з використанням природних основ, здібностей, здоров'я тощо, що дають змогу вступити у економічні відносини з надання цінних виробничих послуг» [7, с. 29]. Виходячи з вищенаведених міркувань можна стверджувати про те, що інтелектуальний капітал особи є складовою частиною її людського капіталу.

Результатом інтелектуальної діяльності особи – носія людського та інтелектуального капіталу – є створення нового знання, яке є або може стати невід'ємною складовою як людського, так і інтелектуального капіталу підприємства. Адже саме «...людина, незалежно від того, є вона раціоналізатором, винахідником, шукає нові рішення, – єдиний і безальтернативний носій ідеї розробки інтелектуального продукту» і, як наслідок, на думку автора «...людський капітал, як й інтелектуальний, не можна й не треба відокремлювати від їх носіїв – живої людської особистості» [4, с. 73–74]. Дійсно, «інформація стає знанням, якщо вона осмислюється людиною, стає частиною її навколишнього середовища, впливає на її судження та вчинки» [8, с. 11], але знання можуть стати товаром перетворюючись на інтелектуальну продукцію та існувати поза межею категорію людського капіталу. Таким чином, можна стверджувати, що інтелектуальний капітал особистості у випадку його використання здатен генерувати нові знання, які можуть стати як його складовою, так і складовою інтелектуального капіталу вищого порядку (інтелектуального капіталу підприємства, галузі, регіону, країни тощо). На нашу думку, для кращого розуміння ролі та місця інтелектуального капіталу особистості в структурі людського капіталу необхідно більш детально розглянути знання та їх види.

Категорія знання детально розглянута в роботах багатьох авторів, зокрема в [9–11], тож у подальшому під знаннями

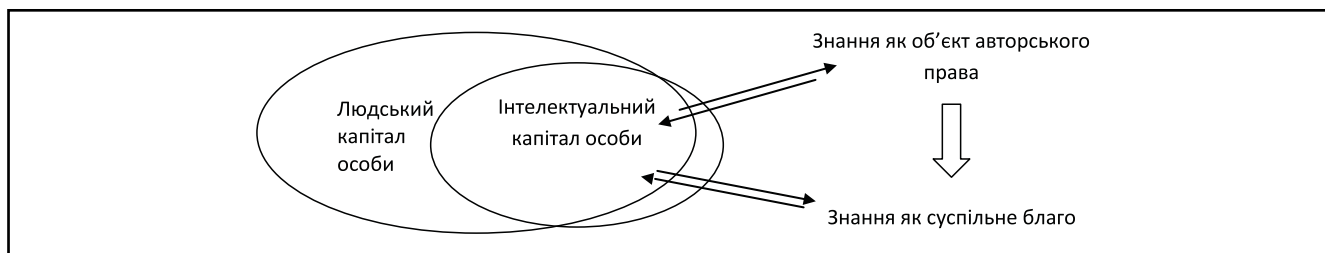
будемо розуміти певним чином осмислену інформацію виходячи з твердження про те, що «тільки шляхом пізнання інформація перетворюється в знання, знання – в розуміння, а розуміння – в мудрість» [16, с. 190]. Знання залежно від їх оволодіння і усвідомлення людиною – носієм елементарного інтелекту, в різних формах та за різними законами беруть участь у формуванні та функціонуванні людського капіталу особи, тому доцільно більш детально зупинитися на властивостях знання як елемента сучасної системи виробничих відносин. Адже з одного боку, «...робітники інтелектуальної сфери володіють власністю на свої унікальні здібності; при цьому така власність не відчужується і не може бути присвоєна в об'єктивній формі» [17, с. 219]. Але, на думку М. Полані, Р. Тойяма та інших, знання поділяються на явні (знання, що можна легко передати, розповсюдити, чітко визначити тощо) та неявні (особисті знання, що носять дещо суб'єктивний характер, оскільки засновані на особистому досвіді) [9, 10]; Дж. Бадаракко запропонував поділяти знання на «блукаюче» (здатне переміщуватися від однієї особи до іншої) та «прикріплене» [11]. Отже, можна зробити висновок, що загалом знання по відношенню до особи, що їх згенерувала, можуть існувати як у відчужуваній (винаходи, технології, патенти, торгівельні марки тощо), так і в невідчужуваній (особистий та професійний досвід, вміння, навички, здатність особи вирішувати нові завдання тощо) формі.

До відчужуваного знання, що є продуктом трансформації інтелектуального капіталу індивідуума, традиційно відносять об'єкти інтелектуальної власності, що захищені законодавством про авторське та суміжні права. Головною особливістю таких знань є можливість визначення їх балансової чи ринкової вартості. Але даний підхід не враховує існування величезної кількості суспільного знання, що сформованого людством за весь період його існування, яке є загальнодоступним, користування яким є безоплатним та яке виступає в якості суспільного блага. При цьому об'єкти авторського права через певний проміжок часу стають надбанням суспільства, а отже, можна стверджувати, що в більшості випадків вони є перехідною стадією трансформації продуктів діяльності інтелектуального капіталу особи у знання як суспільне благо.

У свою чергу, невідчужувані знання як складова інтелектуального капіталу особи поділяються на активні (знання, навички, досвід, що використовуються як у процесах господарської діяльності, так і для продукування нових знань, нагромадження інтелектуального капіталу), так і пасивні.

Активна частина інтелектуального капіталу особи використовується як задля таких інтелектуальних зусиль, що не пов'язані зі створенням нових знань, так і задля таких, внаслідок яких можливе генерування нового знання, яке перш за все збільшить інтелектуальний капітал особи, що його генерувала, а потім за певних умов може бути відчужене та стати часткою інтелектуального капіталу систем вищого порядку.

Інтелектуальний капітал особи нагромаджується за рахунок споживання особою відчуженого знання його активною

Взаємодія інтелектуального та людського капіталу особи

частиною. Щоправда, можливість отримання такого знання є необхідною, але не остаточною умовою накопичення інтелектуального капіталу особистості, адже інформація та знання являє собою «...ресурс, доступ до якого і навіть власність на який не означає можливості володіти і користуватися ним...», оскільки умовою є «...здатність ним скористатися» [17, с. 221]. Тож накопичення інтелектуального капіталу особи залежатиме від:

- доступу до джерел відчуженого інтелектуального капіталу;
- попередньо накопиченого інтелектуального капіталу особи за рахунок освіти, виховання, практичної підготовки тощо;
- фізичних здібностей та вдатностей, сформованих за рахунок накопичення людського капіталу особи;
- рівня вмотивованості особи – носія інтелекту – до здійснення зусиль спрямованих на накопичення власного інтелектуального капіталу.

Висновок

Таким чином, можна стверджувати, що інтелектуальний капітал індивідуума – носія елементарного інтелекту є невід'ємною складовою його людського капіталу. При цьому накопичення інтелектуального капіталу особи у значній мірі залежить як від існуючого в її розпорядженні інтелектуального капіталу у вигляді знань, навичок, досвіду тощо, так і від фізичних здібностей та вдатностей, що накопичені за рахунок витрат здоров'я, виховання, формування життєвих цінностей індивідуума. Інтелектуальні продукти, створені індивідуумом, за певних обставин можуть бути ним відчужені та передані тим чи іншим способом у розпорядження як інших індивідуумів, так і суспільних систем вищого порядку.

Література

1. Sveiby K.–E. A. Knowledge-Based Theory of the Firm to guide Strategy Formulation // Journal of Intellectual Capital. – 2000. Vol. 2, No.4. – Pp. 344–358.
 2. Bueno E. / [Bueno E., Salmador M., Rodriguez O., De Castro G.M.]. Internal Logic of Intellectual Capital: A Biological Approach // Journal of Intellectual Capital. – 2006. Vol. 7, No.3. – Pp. 394–405.
 3. Bell D. The Social Framework of Information Society. The Computer Age: A twenty year view / Bell D.–London. – 1981.

4. Вовканич С. Діяльнісний підхід до людського та інтелектуального капіталу в знанневомісткій економіці: концептуалізація понять // Український соціологічний журнал. – 2009, №1–2. – С. 71–78.
 5. Чечелова Т.В. Эффективный экономический рост: теория и практика / Чечелова Т.В., Ивлева Г.Ю., Козлова В.А. и др. – М.: Экзамен, 2003. – 320 с.
 6. Петренко В.П. Управління процесами інтелектокористування в соціально–економічних системах: Наукова монографія / Петренко В.П. – Івано–Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 352 с.
 7. Климко С.Г. Формування людського капіталу та механізм його використання в умовах ринкових перетворень. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / Климко С.Г. – Київ, 2004. – С. 272.
 8. Nonaka I. SECI Ba Leadership: A Unified Model of Dynamic Knowledge Creation / [Nonaka I., Toyama R., Noboru K.] // Elsevier Science, Long Range Planning, – 2000, vol. 33, (5). – Pp. 6–34.
 9. Полани М. Личностное знание: На пути к посткритической философии / Полани М. – М.: Прогресс, 1985. – 344 с.
 10. Nonaka I. Managing industrial knowledge / [Nonaka I., Teece D.] // – London: SAGE Publication. – 2001.
 11. Badaracco J.L. The Knowledge Link. / Badaracco J.L. – Boston: Harvard Business School Press. – 1991.
 12. Капелюшников Р.И. Трансформация человеческого капитала в российском обществе / Капелюшников Р.И., Лукьянова А.Л. – М.: 2009. – С. 189.
 13. Курганский С.А. Человеческий капитал: сущность, структура, оценка / Курганский С.А. – Иркутск: Издательство ИГЭА, 1999. – С. 113.
 14. Токарева В.В. Развитие человеческого капитала на субрегиональном уровне (в малых городах России): науч. издание / Токарева В.В. – Мичуринск–наукоград РФ: Изд–во Мичурин. гос. аграр. ун–та, 2007. – 186 с.
 15. Дятлов С.А. Основы теории человеческого капитала / Дятлов С.А. – СПб.: Изд–во СПбУЭФ, 1994. – 142 с.
 16. Акофф Р. Акофф о менеджменте / Акофф Р. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с.
 17. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: креатини метафізичного пошуку / Базилевич В.Д., Ільїн В.В. – К.: Знання, 2008. – 687 с.
 18. Nielsen C. The emergent properties of intellectual capital: A conceptual offering/ Christian Nielsen, Henrik Dane–Nielsen. Working Paper Series Department of Business Studies Aalborg University – No.5, 2008. – P. 27.